

NÁZORY NA PERIODIZACI DĚJIN

Filozofie českých dějin

František Palacký – jeho filozofie dějin poznamenána érou romantismu. České dějiny chápal jako neustálý střet slovanského a germánského světa.

V náboženské oblasti – boj mezi katolicismem založeným na autoritě a protestantismem, založeným na rozumu.

Husem začíná nový věk, husitství je nejvýznamnější etapa českých dějin!?

Spor o smysl českých dějin

Stěžejní postavy:

TGM a Josef Pekař, nejlepší žák tzv. Gollovy školy (více v samostatném materiálu)

Periodizace – jeden z hlavních problémů historické vědy

- orientace v dějinách, utřídění historických procesů v čase a prostoru, též podle obsahové specifiky historických událostí, jevů, epoch
- Kritéria pro členění historického procesu a vývoje se měnila
- S periodizací se setkáváme už v dějepisectví starověkého Orientu – tehdejší třídění či dělení vychází z vlády králů a dynastií

DĚLENÍ

- chronologické
- tematické
- dle stavebních slohů (kulturně historických epoch)
- podle různých mezníků

Řecká historiografie

- Posun oproti dějepisectví Orientu
- HESIÓDOS (8./7. st. př.n.l.) – tvůrce prvního systému – 5 VĚKŮ lidského pokolení
- -zlatý, stříbrný, bronzový, homérský, železný

Římská historiografie

- POMPEIUS TROGUS (1. st. př.n.l.) – autor prvních římských všeobecných dějin

- Jeho členění vychází z vnímání světovlády pěti mocností: asyrské, médské, perské, makedonské a římské
- Podobné představy měli někteří další současníci (např. DIONÝSIOS HALIKARNÁSSKÝ) a předchůdci
- Starověké dějepisectví má partikularistický pohled: dějiny se odehrávají v izolovaných světech a opakují se ve věčných cyklech

Pozdní antika, křesťanský středověk

- Středověké myšlení dospělo k představě o jednom světě a o dějinách jako UNIVERZÁLNÍM PROCESU spějícím ke konečnému cíli
- Periodizace v tomto období důsledně vychází z BIBLÉ, důležitou roli hraje symbolika
- Podle 6 dnů stvoření – šest období pozemských dějin (od Adama k Noemovi, od Noema k Abrahámovi, od Abraháma k Davidovi, od Davida k babylonskému zajetí, dále k narození Krista, a k poslednímu soudu
- Zdokonalení: EUSEBIOS Z KAISAREIE (3./4. st.)
- HIERONYMUS (Sv. Jeroným) 4./5. st.
- Vrchol: AUGUSTIN AURELIUS (sv. Augustin) = tvůrce první ucelené křesťanské filozofie dějin
- Křesťanské dějepisectví si částečně podrželo i schéma „světových monarchií“
- názor, že franská či německá říše jsou pokračovatelkami ŘÍMSKÉ ŘÍŠE, proto pojem Svátá říše římská (poprvé ale až ve 12. st.)

JOACHIM DA FIORE (1145-1202)

- Hlavní dílo: DE CONCORDIA obsahuje další pozoruhodnou periodizaci
- 3 ETAPY:
- Do narození Krista (lidé žili tělesně)
- Do současnosti (lidé žijí mezi duchem a tělesností)
- Třetí etapa, od 13. st. do konce světa – lidé se řídí především duchem (období Ducha svatého)
- Fiore podává mystické vysvětlení dějin lidstva a církve

Renesance a humanismus

- Věcnější smysl pro chápání rozdílností jednotlivých historických dob a epoch
- FLAVIO BIONDO (1388-1463)
- Starověk zanikl pádem Říma, novověk začíná kulturním rozkvětem humanistické Itálie
- Mezi tím – středověk= období stagnace
- Pojem STŘEDOVĚK (medium aevum) poprvé užívá Kryštof CELLARIUS – Keller (17. st.) – prof. Univerzity v Halle – chápe tím dobu mezi císařem Konstantinem a pádem Cařihradu 1453

GIAMBATTISTA VICO (1668-1744)

- Italský filozof a historik
- Každý národ prochází 3 etapami vývoje:
- božskou, heroickou, lidskou (analogie s obdobím života člověka: dětství, mládí, zralost)
- DĚJINY = vývojový proces, v němž se univerzální dějiny realizují v dějinách jednotlivých národů a jsou záležitostí nikoli jednotlivců, ale celých společností
- VICO je tvůrcem novověké teorie historického koloběhu

JOHAN GOTTFRIED HERDER (1744-1803)

- Německý osvícenský filozof
- Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit
- Jeho periodizace vychází z představy univerzálních dějin a je založena na jednotlivých stadiích vývoje humanity v lidské civilizaci
- Národní dějiny chápe jako dějiny kultury

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770-1831)

- Běh dějin dělí do 4 hlavních epoch (dle vývojových fází světového ducha):
- Svět orientální
- Svět řecký
- Svět římský
- Svět křesťansko-germánský

- Dějiny jsou chápány jako duchovní činitel, procesem uvědomění si svobody ducha

AUGUSTE COMTE (1798-1857)

- Zakladatel pozitivizmu rozlišuje 3 stadia vývoje
- - teologické čili fiktivní stadium (svět vysvětlován nadpřirozenými silami)
- - metafyzické čili abstraktní stadium (svět vykládán prostřednictvím metafyzických představ a idejí)
- - pozitivní neboli vědecké stadium: jevy a zákony světa jsou poznávány zkušeností, pozorováním a experimenty

Marxistická periodizace

- **Karel Marx (1818-1883), Bedřich Engels (1820-1895)**
- Mezníky v dějinách podle nich nepředstavují změny idejí či ducha doby, nýbrž střídání společenskoekonomických řádů – to je výsledkem třídních bojů a sociálních revolucí:
- -prvobytně pospolný,
- - otrokářský
- - feudální
- - kapitalistický
- - komunistický

Další pojetí periodizace

Generační teorie: pohled na dějiny spočívá na mechanismu střídání generací. Poprvé: LEOPOLD VON RANKE (1795-1886), podrobněji rozpracoval Ottokar Lorenz (tři generace: dědů, otců, synů – cca 100 let – tvoří uzavřený životní celek spojený fysiologickou a duševní jednotou

MAX WEBER (1864-1920)

- - snaha nahradit klasickou periodizaci dějiny jejich TYPOLOGIÍ
- Např. Evropský kapitalismus vděčí za svůj vznik protestantskému náboženství a morálce s akcentem na šetrnost, pracovitost, čestnost a podnikavost.
- Leo Frobenius: teorie kulturních okruhů (vychází z ní kulturní antropologie), zdůrazňoval ocenění mimoevropských civilizací v dějinách

Cyklická teorie

- OSWALD SPENGLER (1880-1936) – německý filozof

- Dějiny = řada neopakovatelných a na sobě nezávislých kultur, které procházejí stadii vzniku, rozvoje a zániku
- Zkoumáním tří historických kultur - antické, evropské, arabské se zabývá ve svém hlavním díle Der Untergang des Abendlandes
- Na Spenglerovy koncepci navázal např. anglický historik TOYNBEE, další zastávce cyklického vývoje: americký sociolog ruského původu SOROKIN

Teorie stadií ekonomického růstu

- V 60. letech rozvinul: WALT WHITMAN ROSTOW.
- Dosavadní historie = pět stadií růstu:
- Tradiční společnost, založená na zemědělství
- Společnost s předpoklady pro hospodářský vzestup
- Společnost hospodářského vzestupu
- Zralá společnost
- Společnost věku masové spotřeby

Periodizace v českém prostředí 20. Století

- **JOSEF PEKAŘ**
- - základním kritériem jsou mu duchovní dispozice doby, duševní styl doby, což se nejlépe odráží v UMĚNÍ
- „o duchovní struktuře jednotlivých období poučí nás přímo a názorně povaha jejich, jak se jeví v tvorbě umělecké a literární...“
- Jeho periodizace:
- Starověk čili doba románská – do 12. století
- Středověk – zahrnuje dobu gotickou, renesanční, barokní (13.-18. století)
- Novověk -s dobu osvícenskou a romantickou-
- Označení „své“ doby nechává budoucím historikům

Shrnutí

- **PERIODIZACE:**
- - na ryze chronologickém základě
- - podle panovníků a dynastií

- - na základě významných událostí
- - klasická: starověk, středověk...
- - na základě civilizačních stadií vycházejících ze stavu ekonomiky a techniky
- - na základě vývoje ducha a intelektu
- - jejímž základem jsou duše doby nebo duše kultury

II. VÝVOJ DĚJEPISECTVÍ

- Rozeznáváme tři hlavní stupně:
- - **vyprávěcí = narativní**
- - vypravování, výčet látky v prostorově – časovém sledu
- Klasické dílo „vyprávěcího dějepisu“:
- HÉRODOTOS (5. st. Př. Kr.) – líčí boje mezi Řeky a Peršany
- U různých národů – rozmanitý smysl pro zachycování historických událostí a schopnost reprodukce historické látky
- - **poučné = pragmatické**
- Z historických událostí je třeba čerpat praktické poučení pro podobné situace v budoucnosti.
- Thúkýdídés (5. st.) – uplatňuje tento způsob nazírání v dějinách Peloponéské války
- Polybios (3./2. st. Př.Kr.) – zdůrazňoval psychologické pohnutky jedinců – jednostranné a ovlivněné názorem a informacemi pisatele !
- Pragmatické dějepisectví – hlavně Řecko a Řím
- 1./2. st. Po Kr. Tacitus
- Ve STŘEDOVĚKU – pokles zpět k narativnímu dějepisectví kombinovanému se zdokonalenými formami, v pozdním středověku u některých národů rozkvetlo pragmatické dějepisectví (Francie, Itálie)
- - **vývojové = genetické**
- Teprve na tomto stupni se stává historie vědou

- Toto pojetí pronikala od 2. pol.18. st., v 19. st. již převažovalo
- Cílem je poznání, jak se každý dějinný zjev stal tím, čím byl za své doby a jak dále působil.
- Souvislost účinků = vývoj
- V uvažování o dějinách i přes přijetí základního pojetí genetického dějepisectví, existují hluboké rozdíly.
- Nemáme jediný všeobecně uznávaný názor na svět.

Filozofie dějin

- Autor pojmu – VOLTAIRE (18. st.), když pojednával o mravech a duchu národů.
- Ve smyslu vědního odvětví ho formuloval J.G. HERDER na konci 18. st.

Dualisticko – teokratický názor na dějiny

- Nejstarší systém, zůstal platný po celý středověk, své místo má i dnes, zejména v katolickém prostředí:
- Tvůrce: AUGUSTIN AURELIUS (354-430)
- Tento názor formuloval svým dílem
- DE CIVITATE DEI
- (dualismus= říše Boží x říše Ďáblova)
- Částečně z něj vychází i protestantský názor na dějiny, ale výše hodnotí pozemský život a jeho kulturní statky.

Materialistický názor

- Významně pronikl za VFR
- 2 směry:
- A) biologický materialismus
- B) ekonomický materialismus
- Ad a) opírá se o vývojovou teorii Ch. Darwina (boj o život, přirozený výběr, dědičnost)

- Ad b) Formulován K. Marxem, dále B. Engels. Hybná síla = materiální poměry výroby, kolem nich se otáčejí veškeré dosavadní dějiny v podobě bojů národů a mas.
- O marxistický výklad historie Ruska se pokusil Michail Pokrovskij

Pozitivistický názor

- August Comte
- Dílo: *Kurs pozitivní filozofie* (1837).
- Pozitivní filozofie – blízká materialismu, ale není v zásadě materialistická.
- - dějinný vývoj uvažován psychologickými prvky
- - individuální motivy, události, činy a ideje jsou určovány úhrnnými vlivy jejich okolí – milieu
- - za hlavní úkol doby považoval povznesení sociologie (nauka o lidské společnosti), k níž počítal také historiografii

Pokantovská filozofie

- Leopold von Ranke (19. st.)
- - zdůrazňování role státu v dějinách
- „ ...*K pravidelnému postupu světových dějin, i přes zdánlivou svobodu volných impulsů a činů jednotlivce, může docházet, proto, že si lidé dobrovolně ukládají podřídit se státnímu pořádku a jeho zákonům*“ ... (I. Kant, 18. st.)

Expresionistický názor

- - Expresionismus jako umělecký směr poč. 20. st. zdůrazňoval individuální, vnitřní zážitek a vztah k zobrazované skutečnosti
- - hlavně v Německu, zdůrazňoval fakta
- Theodor Lessing 19./20. st. (dějiny jsou spoustou nahodilých událostí bez smyslu a souvislosti)
- Oswald Spengler 19./20. st. (je pozitivnější, ale! „*v dějinné skutečnosti není ideálů, není pravd, jsou jen fakta*“)

Humanitní filozofie

- zdůrazňuje humanitu – lidství, snahu po společenském ideálu
- Vychází z osvícenské filozofie Johanna Gottfrieda von Herdera (18. st.)
- Dílo: *Myšlenky filozofie dějin lidstva*

Sociologické směry

- zdůrazňuje humanitu – lidství, snahu po společenském ideálu
- Vychází z osvícenské filozofie Johanna Gottfrieda von Herdera (18. st.)
- Dílo: *Myšlenky filozofie dějin lidstva*
- vycházely z předpokladu, že sociologie je historii nadřazená
- Pitirim Sorokin
- Max Weber

20. století

- snaha o sblížení dějepisectví s filozofií
- NÁBOŽENSKÉ DĚJEPISECTVÍ
- - katolické
- - protestantské
- NACISTICKÁ HISTORIOGRAFIE – rasové aspekty, šéf Říšského institutu pro dějiny – Walter Frank, Hitler se o historii zajímal jen okrajově (hodnotil vysoce Spartu jak nejvyhraněnější stát v dějinách, též Řím a Svatou říši)
- - fašistická historiografie- Itálie: Joachino Volpe